

ANMELDELSER.

Falsters Historie.

Holger Hjelholt: Falsters Historie I—II. Udgivet paa Bekostning af Landbostandens Sparekasse, Nykøbing F., Lolland-Falsters historiske Samfund, Det Classenske Fideikommis, Sparekassen i Nykøbing F. og Carlsbergfondet. København 1934—35. G. E. C. Gad.

Dr. Hjelholts store Arbejde om Falster har længe været imødeset med betydelige Forventninger, og nu foreligger det omsider i hele sit imponerende Omfang. Første Del, 460 Sider, omfatter Tiden indtil Enevældens Indførelse og er delt i 7 Afsnit: 1) Middelalderen. 2) Fra Reformationen til Frederik II's Død. 3) Enkegods under Dronning Sophie. 4) Prins Christians og Magdalene Sibylles Tid. 5) Lensmandsstyre. 6) Svenskekrigene. 7) Bøndernes daglige Liv. Anden Del, der er langt den største, ikke mindre end 694 Sider, er delt i 6 Afsnit: 1) Tiaaret efter Svenskekrigene. 2) Enkegods under Sophie Amalie. 3) Halvandet Aarti under Kronen. 4) Fra Christian V's Død til Rytterdistriktets Oprettelse. 5) Krongodsets Salg. De store Landbo-reformer. — I hvert af Bindene er der store Afsnit indeholdende Anmærkninger med Kildehenvisninger samt Navneregister, og der findes ialt 66 Billeder fordelt i de to Bind. Bogen er trykt i Lolland-Falsters Stiftstidendes Bogtrykkeri, der har skilt sig ganske nydeligt fra dette store Arbejde, ogsaa for Billedernes Vedkommende.

Naar jeg skal omtale denne store Bog, vil jeg ikke brede mig om det, der ikke findes i Bogen, noget som jo saa mange Anmeldere har for Skik for at dokumentere deres tilfældige Viden paa et eller andet Punkt, jeg skal holde mig til selve Bogen.

Forfatteren begynder ikke, som saa mange andre, med Istiden og ældre Stenalder, og det gør han ret i; det er noget, man helst maa overlade til Geologerne og Arkæologerne; Historikeren tager fat, hvor de skriftlige historiske Kilder begynder at flyde, og for Falsters Vedkommende er det ved Aar 900. Afsnittet om den ældre Middelalder er forholdsvis kort og nærmest at betragte som en nødvendig Indledning.

Til Gengæld bliver Fremstillingen meget fyldig, da vi naar frem til den Tid, hvor Lensregnskaberne begynder, og hvor det gennem Centraladministrationens Arkivalier er muligt i Enkelt-heder at faa et Indblik i Forholdet mellem Kronen og de enkelte Len. Saaledes gennemgaas det første Lensregnskab 1509—

1510 meget udførligt, og det er ikke saa lidt, der kommer ud af dettes Tal og tilfældige Oplysninger.

Stoffets Leddeling i bestemte Tidsrum er foretaget efter de stedlige administrative Forhold, en Inddeling, der naturligvis i første Række er dikteret af Arkivaliernes Gruppering, men som iøvrigt falder meget naturligt, under Hensyn til, at Nykøbing Slot jo i dobbelt Forstand var Midtpunktet paa den lille Ø. De fra hvert enkelt Tidsrum bevarede Regnskaber, Skrivelser, Resolutioner, Synsforretninger, Kontrakter, Tingbøger og hvad det nu iøvrigt kan være — et ganske overvældende stort Materiale, hele Vognlæs af Papirer, som der Blad for Blad er redegjort for i Anmærkningerne — er samvittighedsfuldt gennemgaaet og excerpeteret.

Bearbejdelsen er foretaget med en enestaaende Grundighed, og Forfatteren kommer med Mængder af interessante Træk til Belysning af Danmarks almindelige Historie — han taber i denne Henseende paa intet Tidspunkt Traaden, men betragter til enhver Tid Falster som den Del af Danmarks Rige, det er, og kaster Lys over de stedlige Forhold ved stadigvæk at følge Rigets almindelige Historie. Det stedlige Stof er bestandig Fremstillingens Basis, og af dette fremdrager han med Forkærlighed Momenter, som tjener til Oplysning om de økonomiske Forhold og Ting af kulturhistorisk Betydning, der har Gyldighed udover det rent lokale. Forfatteren gaar til Tider meget stærkt i Enkeltheder, men til Trods herfor virker Fremstillingen ikke tungt; Stoffet er i den Grad gennearbejdet, at alt falder let og naturligt for Nutidslæseren — ja man sluger ofte hele Talrækker uden at mærke det — og Forfatteren har fundet mange virkelig morsomme Smaatræk, som liver svært op, gengivne med hans tørre Lune.

Paa Nykøbing Slot holdtes jo Hof baade under Dronning Sophie, under Prins Christian og Magdalene Sibylle, under Sophie Amalie og af og til under Charlotte Amalie, og den farverige Skildring af disse Tidsrum er virkelig interessant Læsning, foruden at den naturligvis har sin store almene kulturhistoriske Interesse.

Falsters Historie er ført op til omkring Aar 1800, det Tidspunkt, da der sattes afgørende Skel i Udviklingen ved Landbo-reformerne. Det har tydeligt ligget Forfatteren paa Hjerte at fremdrage saa meget som muligt til Belysning af Landboforholdene gennem de skiftende Tider, saavel vedrørende Bøndernes daglige Liv som deres rent økonomiske Forhold, saa dette Tidspunkt maa siges at være en naturlig Afslutning paa Fremstillingen.

En Opgave som denne, at skildre en bestemt Landsdels Historie, kan naturligvis lægges an paa flere Maader, der hver for sig kan føre til gode Resultater. Bestemmende herfor bliver altid Forfatterens Indstilling overfor Stoffet, der kan være meget forskellig. En kan have særlig Interesse for Personalhistorie, en anden for den rene Topografi. Hos Forfatteren af »Falsters Historie« mærker man en udpræget Interesse for Nationaløkonomi og Administration, men han har som Arkivmand iøvrigt anset det for sin vigtigste Opgave at udnytte det bevarede rige Arkivmateriale bedst muligt, og man maa beundre den enorme Flid, der her er lagt for Dagen; enhver som har Kendskab til Arkivstudier vil kunne paaskønne det, og alt i alt vil man kunne være enige om, at »Falsters Historie« er et af de betydeligste lokalhistoriske Arbejder, der i de senere Aar har set Lyset, og at det er et Arbejde, der ogsaa har Betydning udover Falsters Grænser.

Gunnar Knudsen.

Vejle Amt: En Hjemstavnsbog.

Set paa baggrund af den store interesse, som tanken om hjemstavnsundervisning i den sidste tid har vakt, er der grund til med særlig opmærksomhed at betragte den af skolebiblioteksforeningen og det historiske amtssamfund i Vejle amt udgivne hjemstavnsbog, som dels skal benyttes til undervisningen i hjemstavnslære i skolerne, dels skal give den voksne befolkning en oversigt over deres hjemstavns historie.

Første del af hjemstavnsbogen for Vejle amt giver en fremstilling af amtets almindelige historie: de geologiske forhold, den forhistoriske tid, landbrugets historie o. s. v. med en speciel behandling af købstæder, kirker og kløstre og indeholder desuden et par artikler om sproget, folket og sagnene. Anden del er topografisk leddelt og giver de enkelte sognes og købstæders historie. Denne disposition af stoffet er letforstaaelig, naar man tager bogens hovedformaal i betragtning, noget andet er, at man har paataget sig en opgave, som det paa forhaand var umuligt at løse paa absolut tilfredsstillende maade. Et amts sognehistorie kan ikke skrives paa nogle faa hundrede sider, og man burde maake — trods alt — have nøjedes med den almindelige skildring af amtet, selvfølgelig i udvidet form og med korte monografier af de tre købstæder.

Som bogen nu er, indeholder de fleste af sognebeskrivelserne kun korte redegørelser for kirkerne og skolerne, eventuelt herregardenes personalhistorie, og man savner ethvert forsøg paa at

give en skitse af det enkelte sogns historie, dets udvikling og skiftende stilling inden for amtet. Særlig grelt er forholdet ved skildringen af de tre købstæders historie, hvor det havde været meget nærliggende at give en skildring af dem i forhold til nabo-byerne og landets øvrige købstæder, af deres næringsveje og først og fremmest af deres skiftende velstand og magt og af de grunde, der var skyld i omskiftelserne; paa denne maade kunde man have givet væsentlige træk af Danmarks historie i en nøddeskal; thi den enkelte købstads historie er som regel ikke væsensforskellig fra de øvrige danske købstæders. Men kun ganske svage tilløb dertil findes.

Første del er for største partens vedkommende skrevet af Rasmus Mortensen, som er kendt for sine betydningsfulde studier over jernproduktionen i oldtiden og middelalderen. Han giver et kraftigt og interessant billede af amtets ældre Historie; man mærker, at det er arkæologien, der har hans største kærlighed, de senere afsnit, om end udmærkede, kunde have været fyldigere, interessant vilde det f. eks. have været at faa en udførligere behandling af saadanne landbrugshistoriske spørgsmaal som jordens fordeling gennem tiderne (kronens, kirkens og adelens jord), herunder de store mageskifter paa Frederik den andens tid, forholdet mellem gaardmænd og husmænd, mellem fæstere og selvejere og den gradvise overgang til selveje, dyrkningsformer (trevangsbrug eller alsædsbrug, bol- eller solskifte) med en skildring af udskiftningerne og udstykningen, deres historie og betydning, husdyrholdet, heste- og øxneeksporten fra amtet. En undskyldning for, at disse emner ikke er nærmere omtalt, findes dog deri, at de i forbavsende ringe grad har været genstand for undersøgelse, ikke blot i Vejle amt, men i hele landet. Anklagen rammer saaledes i mindre grad forfatterne af dette skrift end landets historikere; endnu er der langt tilbage, inden vi fuldt ud forstaa vor tids bebyggelses- og landbrugsforhold.

Af de andre afsnit er der grund til at nævne kapitlet om sagn og levn, som afgjort er noget af en misforstaaelse. Sagnene har deres store værdi som kildemateriale til en indtrængen i tidligere tiders aandskultur, men de bør bearbejdes. En interessant opgave vilde det eventuelt have været gennem eksempler at paavise, paa hvilken maade sagnene arbejder videre med historiske begivenheder, saa at den historiske kerne, der oprindeligt har været i nogle af dem, i de fleste tilfælde forsvinder.

En indvending af en helt anden art kan der rejses mod sproget, især i sognebeskrivelsen: fraser og tom lyrik, som optager en stor del af den knappe plads, hører ligesaalidt hjemme i en historisk fremstilling som andetsteds. Lad digterne om lyrikken, for

den historiske forfatter gælder det først og fremmest om at fremstille de historiske kendsgerninger i et saa klart, kort og letlæseligt sprog som muligt.

Selvom der altsaa er en del at udsætte paa bogen, maa dens gode sider ogsaa fremhæves. Der er gjort et stort arbejde af forfatterne og paa flere omraader naaet gode resultater, bogen er en slags førstearbejde, og som alle førstearbejder har den sine fejl. For de mennesker, der gennem studiekredsarbejdet eller ved selvstudium i de lange vinteraftener vil trænge ind i deres hjemstavnshistorie og udvikling gennem tiderne og lære dens vigtigste historiske mindesmærker at kende, vil den sikkert være en brugbar ledetraad, og et saadant arbejde vil i høj grad blive lettet gennem den af bibliotekar Bredsted forfattede litteraturoversigt, der danner værkets sidste afsnit. Til skolebrug vil fremtidens løsning dog sikkert, som skitseret i skolebogskommissionens betænkning, blive en monografisk fremstilling af det enkelte sogn eller den enkelte købstad, skrevet med undervisning for øje.

Johan Hvidtfeldt.

Laugs-Litteratur.

H. Hjorth-Nielsen: Københavns Bagerlaug. Udgivet af Lauget. 1933.

H. Hjorth-Nielsen: Københavns Bryggerlaug. Særtr. af »Dansk Bryggerstat«.

Arthur G. Hassø: Københavns Skipperlaug. Udgivet af Københavns Skipperforening. 1934.

Da C. Nyrop udgav »Danmarks Gilde- og Lavsskraaer fra Middelalderen«, samlede han købmændenes sammenslutninger under betegnelsen »Købmandsgilder«, håndværkernes under »Håndværkerlav«. Det skal indrømmes, at ordene laug og gilde brugtes i flæng, og at »købmænd« og »håndværkere« betegnede en klassedeling med temmelig skarpt trukne grænser, men Nyrops skillelinier holder hverken på det ene eller det andet punkt stik. Når tilmed et overvældende flertal af middelalderens købmandssammenslutninger kaldtes »selskab« eller »kompagni«, forekommer en henførelse af alle faglige sammenslutninger til betegnelsen laug den mest naturlige, selv om enkelte laug påviseligt opstod af og arvtog ældre gilder, og selv om de i mangt og meget efterlignede disse.

Vanskeligere er det at tilvejebringe en brugelig og forståelig sondring mellem de virkelige håndværkerlaug og »laug for andre næringsdrivende«. Nyrop samlede de rene håndværkerlaug under